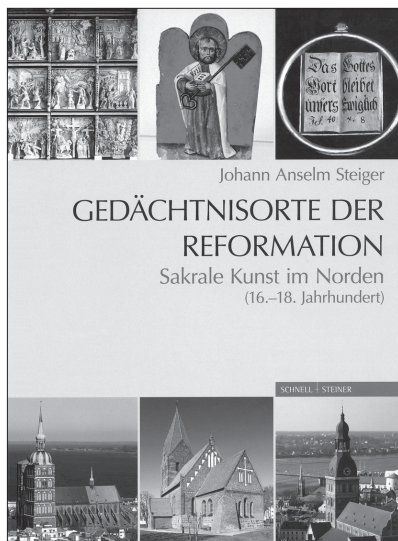

RECENZIJAS

JAUNI PĒTĪJUMI REFORMĀCIJAS PIECSIMTGADEI

Europa Reformata 1517–2017. Reformationsstädte Europas und ihre Reformatoren. Hrsg. Michael Welker, Michael Beintker, Albert de Lange. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2016. 504 S. (*Reformētā Eiropa 1517–2017. Reformācijas pilsētas Eiropā un reformatori*) ISBN 978-3-374-04119-0

Reformācijas fenomens tā rašanās sākuma fāzē iezīmēja pamatu jaunai garīgai telpai, kas ģeogrāfiski meklējama galvenokārt Eiropas ziemeļu un arī centrālajā daļā, ar pavisam nedaudziem izņēmumiem ārpus šī reģiona. Aizvien pieaugošā progresijā ir vērojama tendence jauniem pētījumiem parādīties publiskajā telpā, augstskolu zinātniskajā apritē un reformācijas gaitā radušajos protestantisma teoloģijas centros. Vienlaikus ar renesanses humānisma tendenču izplatīšanos Ziemeļeiropā dzimusī reformācijas kustība ir svarīgs jauno laiku vēstures un kultūras attīstības dzinējspēks, kura nozīmi esam pieraduši

vispirms vērtēt sociālajā, garīgajā un kultūras dzīvē. Bet, padziļinoties izpratnei par sabiedrisko procesu ietekmi uz atsevišķu indivīdu tiesībām uz garīgo vērtību izvēli, kļūst uzskatāmākas arī Eiropas zemju politiskās un ekonomiskās mijiedarbības sistēmiskās sekas. To cēloņus mēs dažkārt meklējam šauri ieraudzītos faktos, aizmirstot par lavīnveidīgo Eiropas garīgo pārmaiņu procesu, kurā reformācija bija spilgtākais, redzamākais enerģijas un iniciatīvas uzliesmojums.

Katra jauna publikācija, kas tiek veltīta reformācijas piecsimtgadei, rosina mūsdienu cilvēku it visās sabiedrības grupās un līmeņos izprast Eiropas, savas zemes un katra paša ceļu reformācijas atraisītajā kolektīvās gribas un rīcības evolūcijā. Savdabīgais reformācijas ceļvedis "*Europa Reformata 1517–2017. Reformationsstädte Europas und ihre Reformatoren*", kuru pēc Eiropas Evaņģēlisko baznīcu apvienības (*Gemeinschaft der Evangelischen Kirchen Europas*) ierosinājuma ir sastādījusi teologu un vēsturnieku grupa, fiksē garīgo un sociālo pārmaiņu procesa sākumu iezīmējušo pilsētu tīklu visā Eiropā. Balstoties uz lielu iesaistīto līdzautoru loku, izdevēji ir radījuši saistošu kultūrvēstures, intelektuālās atmodas un konfesioņālo pretrunu reģistru, kas tālu pārsniedz vienkāršas datubāzes vai tūrisma ceļveža funkcijas, bet ļauj iedziļināties dažādu Eiropas reģionu un 48 pilsētu individuālajā gaitā uz viduslaiku katolicisma sholastisko uzskatu, konservatīvo tradīciju un progresu kavējošās klerikālās sistēmas demontāžu. Ceļvedis "*Europa Reformata*", kurš 2016./2017. gada mijā iznāks arī angļu versijā, ir saistošs uzziņu krājums visu tā veidošanā iesaistīto zemju kultūras tūrismam, akadēmiskajiem vēsturniekiem, humanitāro un sociālo zinātņu pārstāvjiem, kā arī Eiropas konfesioņālo struktūru administratoriem, jo atbilstošu cieņu velta katras reģionālās atmodas virzītāju – reformatoru personībām, veikumam un viņu darbības nozīmei mūsdienu garīguma ideju kontekstā.

Alfabēta secībā sakārtotajā ceļvedī priekšroka nav dota nevienai pilsētai, reģionam vai zemei, kurai pēc tradīcijas pienāktos pioniera gods būt par reformācijas kustības aizsācēju, ievērojamāko notikumu akumulētāju vai reformatoru aktīvās darbības centru. Pilsētu aprakstos ir iespējams uzzināt ne tikai par tāda ievērojama reformatora kā Tomasa Kremmera (*Cremmer*) lomu Kembridžas garīgo aktivitāšu jundīšanā, bet arī par Johanna Bugenhāgena (*Bugenhagen*) darbību

Kopenhāgenā un Huldriha Cvinglija (*Zwingli*) lomu Cīrihes pilsoniskās sabiedrības noskaņojuma veidošanā. Tādējādi gan Vācijas, gan Lielbritānijas, Somijas, Latvijas vai Rumānijas pilsētu reformācijas vēsture atklājas apmēram desmit lappušu garā un oriģināli ilustrētā tekstā, kuru autori, pēc sastādītāju domām, ir nozares autoritātes un kuru viedokļa objektivitāte var kalpot par pamatu ar izziņu piesātinātam reālam vai virtuālam ceļojumam.

Reformācijas atspoguļojumam Livonijā ir “paveicies”. Tallinai, kura alfabētiskajā rādītājā figurē ar vācisko toponīmu – *Reval*, veltītais apraksts ir pirms Rīgai veltītās sadaļas, un šī kopība grāmatas satvarā iegūst vienotu telpu. Lai gan Rīgai kā Livonijas reformācijas epicentram gan vēsturiski, gan hronoloģiski pienāktos vadošā loma, autori – Tībingenes Universitātes profesors Matias Aše (*Asche*), Ojārs Spārītis un Ainars Radovics – ir izveidojuši saskaņotu informācijas bloku, kurā bez vispārējās informācijas par politisko, garīgo un konfesionālo situāciju Livonijā ir minēti gan reformācijas kustības epicentri, gan vairāku nozīmīgu reformācijas atbalstītāju vārdi. To vidū kā vadošie likumsakarīgi ir izcelti Hermanis Marsovs (*Marsow*) Tērbatā, Andreass Knopke (*Knopken*) un Burhards Valdiss (*Waldis*) Rīgā. Ceļveža specifika prasīja norādīt ievērojamus un tūristu apmeklējumiem ieteicamus objektus, tādējādi Rīgas Doma, Jāņa, Jēkaba un Pētera baznīcas ar tajās atrodamajām reformācijas laika liecībām ļauj izveidot pārlicinošu priekšstatu par Livonijas garīgās atmodas nozīmi 16. un 17. gadsimtā.

Iespējams, ka sākotnējā iecere par 80 Eiropas pilsētu aptvērumu reformācijas vēstures un ģeogrāfijas ieskicēšanai grāmatas sastādītājiem ir izrādījusies par grandiozu, jo ārpus konfesionālo transformāciju ģeogrāfijas palika vairākas no sākotnējā sarakstā iekļautajām pilsētām. Pēc mūsu domām, apskatā būtu iederējušās vēl tādas reformācijai nozīmīgas pilsētas kā Kēnigsberga, Rostoka, Danciga, Visbija un citas, bet jāpiekrīt latviešu sakāmvārdam, ka labs tas darbiņš, kas padarīts. Un, ja kāds domā, ka spēj paveikt labāk, – lai dara.

* * *

Johann Anselm Steiger. *Gedächtnisorte der Reformation. Sakrale Kunst im Norden (16.–18. Jahrhundert)*. Band 1 (A–K), Band 2 (L–Z). Regensburg: Schnell & Steiner, 2016. 935 S. (Johans Anselms Šteigers. *Reformācijas piemiņas vietas: Sakrālā māksla Ziemeļos (16.–18. gadsimts)*) ISBN 978-3-7954-3100-6

No subjektīva skatu punkta rakstītie vēstures ekskursi vienmēr rada duālu attieksmi un raisa jautājumu: vai konkrētais apcerējums var atspoguļot objektīvu vēstures ainu vai arī uzskatāms par autora iztēles un interpretācijas mākslas darbu? Pašam neizbēgami piederot pie subjektīvā skatījuma pārstāvjiem kā vēstures, tā mākslas vēstures žanrā, nespēju sniegt objektīvu atbildi uz paša izvirzīto jautājumu, taču drīkstu mēģināt izteikt domas par cita veikumu, jo kritikas prakse vienmēr atklāj vērtētāja simpātijas, kas tiek adresētas tām kolēģu uzrakstītajām tēzēm, kuras apstiprina paša kritiķa domas un saucas ar viņa prioritātēm zinātnē. Taču ir kāds vēsturiskās interpretācijas pamatinstruments, kura lietojums sniedz iespēju izvairīties no nevēlama subjektīvisma, un tās ir avotu un dokumentu studijas, uz tām balstīta laikmeta artefaktu izziņa.

Ar lielu prieku nesen no Hamburgas Universitātes Baznīcu un dogmatikas vēstures profesora Johana Anselma Šteigera saņēmu iespaidīgu sūtījumu ar diviem kapitāldarba “Reformācijas piemiņas vietas” sējumiem. To 935 lappusēs ietverti 280 apraksti un aptuveni 1200 fotogrāfijas ne tikai no Ziemeļvācijā – galvenokārt Lejassaksijas zemē, Šlēsvīgā–Holšteinā, Mēklenburgā–Priekšpomerānijā, Saksijā–Anhaltē, bet arī Dānijā, Polijā un Baltijā atrodamiem reformācijas laika un ar reformācijas notikumiem saistītu objektu fotodokumentiem.

Apraksti un dokumenti neveido ilustrētu un monogrāfisku reformācijas vēstures kopainu Ziemeļeiropā, bet ļauj iepazīt reformācijas laika gara rosinātās individuālās un kolektīvās mentalitātes izpausmes dievnamu iekārtas priekšmetu kombinācijā ar attēlu un tekstu kā mediju starp artefakta radītāju, respektīvi, pasūtītāju un tā vizuālā, garīgā un mākslinieciskā vēstījuma uztvērēju. Grāmatas lappusēs kā “piemiņas vietas” apzīmētie objekti ir iekļauti altāri, kanceles, balkoni un ērgļu prospekti, biktssoli, aizlūgumiem un veltījumam paredzētās gleznas, epitāfijas, kapakmeņi un citi baznīcas inventāra tipoloģiskās

grupas veidojoši artefakti, kas ir tipiski luteriskajai liturģijai un rada luteriešu dievnamu priekšmetisko vidi. Nozīmīga vieta ir ierādīta ar luterisko kultūru saistītajai sakrālajai un profānajai arhitektūrai. Grāmatas sastādītājs un autors J. A. Šteigers izdevumā ir iekļāvis arī protestantisma teoloģijas dogmatikai būtiskus iespiedgrafikas piemērus, bībeļu ilustrācijas un alegoriskos attēlus, kas ikvienam pētniekam palīdz savā priekšstatu sistēmā ievērtēt tos mākslinieciskās un intelektuālās inspiācijas avotus, no kuriem iedvesmu guva 16., 17. un 18. gadsimta amatnieki un mākslinieki, radot konfesionāli iekrāsotu artefaktu slāni.

Realizētā projekta mērogu vislabāk ļauj izprast grāmatā iekļauto augstas kvalitātes attēlu klāsts un to zinātniskā atlase, kas paralēli nevainojamai vizuālajai un estētiskajai uztverei nodrošina lasītājam arī ikonogrāfisko kompozīciju intelektuālas percepcijas iespēju. Tieši šis – visātrāk uztveramais informācijas līmenis – ļauj ne tikai Latvijas un Igaunijas, bet arī ikvienam citam Baltijas jūras zemju luteriskā mantojuma pētniekam identificēt kopīgā kultūras mantojuma teoloģisko un dogmatisko pamatu. Savukārt otrais līmenis – artefaktu māksliniecisko kvalitāšu un meistarību – izpildītāju darba stilistisko pazīmju, rokkraksta un talanta izziņa radīs iespēju īpašā pētniecības un interpretācijas procesā atklāt katras zemes un reģiona sakrālās kultūras neatkarīgo savdabību. Īpaši gribas uzsvērt daudzos luteriskās sakrālās mākslas artefaktos ietvertu unikālo informācijas slāni, kas kā tipisks 16.–18. gadsimta humānistu filosofiskās un teoloģiskās kreativitātes produkts ir noformējies īpašā zīmju, simbolu un rakstītā teksta sintēzes ceļā izveidotā metavalodā. Daudzas uz baznīcas iekārtas priekšmetiem – soliem, balkoniem, kancelēm un epitāfijām – uzgleznotās kompozīcijas ir piesātinātas ar dziļu alegorisko un emblemātisko saturu, ko papildina devīzes un prātulas latīņu valodā. Lai lasītu un interpretētu šim augsta intelektuālā satura kultūras slānim raksturīgo unikālo jēdzienisko daudzveidību, nepieciešamas plašas klasiskās humanitārās zināšanas. To īpašniekiem recenzējamā grāmata ar tajā ievietotajiem attēliem no protestantiskās teoloģijas un didaktikas arsenāla būs īsts atradums un nodarbe ilgām un patīkamām dešifrēšanas stundām.

Profesora J. A. Šteigera uzmanības lokā un attiecīgi arī grāmatā kā būtiski reformācijas liecinieki ir iekļauti apraksti un fotodokumenti no citu Ziemeļeiropas zemju luteriskā mantojuma. To vidū ir

pieminams bagātais artefaktu klāsts no Gdaņskas, Ščecinas un citiem Polijas dievnamiem, Kopenhāģenas un Koldingas baznīcām Dānijā. Ar sevišķu gandarījumu gribējās uzsvērt sastādītāja ievēribu pret Rīgas un Tallinas kultūras mantojumu, taču pārsteidz minimālais un, šķiet, nejauši atlasītais artefaktu klāsts. Baltijas reģionālā materiāla nepietiekama pārzināšana un tā fragmentāra integrācija divu sējumu kapitāldarbā tomēr vērtējama kā virspusēja, kas tiešā veidā nivelē Livonijas kā otra nozīmīgākā Eiropas reformācijas reģiona nozīmes atspoguļojumu.

Tomēr skaitliski pieaugošajā reformācijas laikmetam un tā kultūras mantojuma apcerei veltīto monogrāfiju, enciklopēdiju, rakstu krājumu un apcerējumu skaitā šie recenzijā minētie darbi ir vērtējami kā nozīmīgs informatīvs papildinājums. Reformācijas piecsimtgades publikāciju klāstā šīs grāmatas lieliski kalpos informācijas apguvei par pārmaiņām plašā Eiropas teritorijā. Tajās iekļautā fakta un dokumentu bagātība ļaus izdarīt secinājumus par ideju apmaiņu konfesionālās transformācijas periodā, kā arī rosinās padziļinātiem pētījumiem plašā tematiskajā spektrā.

Ojārs Spārītis

Aija Jansone. *Apģērba attīstība Zemgalē 19. gadsimtā*. Rīga: Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2016. 183 lpp.: il.

Dr. Aija Jansone is an authority on traditional textiles. She has authored a number of books on certain attire elements from different Latvian regions. The accumulated knowledge and experience gave her the confidence to undertake an uneasy task of

